

עשרה בטבת שחל בערב שבת - שיעור 837

I. עשרה בטבת שחל בשבת עיין בבית יוסף (סוף סימן תק"ן) שהביא האבודרהם (צסד תפלת התענית) שעשרה בטבת משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר כמו ביום הכפורים מפני שנאמר בו ביחזקאל (כ"ד - ז) "בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בכל אל ירושלים בעצם היום הזה" והוסיף ולא ידעתי מנין לו זה ואבאר ועיין קובץ תורני מבקשי תורה (תשל"ז כרך 3 - דף ע"ג)

II. לענין נישואין בליל התענית

(א) **אין עושין נישואין** אור ליום התענית בלבד תענית אסתר ומ"מ בשעת הדחק הסכים רב שלמה זלמן אויערבאך להתיר נישואין בליל עשרה בטבת הואיל וסוף סוף מצוה הוא (ספר הליכות שלמה דף ע"ה)

(ב) **עיין באג"מ** (ה - קס"ח) דלבעל המאור דדיני התענית מתחיל ביום ולכן הלילה לא נחשב כלל מהתענית ודלא כהרי"ף ורש"י ורמב"ן דהתענית מתחיל מבערב ובמנהג יש לילך אחר המיקל וזה ב"ז בתמוז שהוא תחלת הג' שבועות וכל שכן יש מקום להקל בעשרה בטבת שחל ערב שבת (ד"ע)

(ג) **התונה שבלי ל"ב טבת** צריכין החתן וכלה להתענות ב"א אף שהתענו בעשרה בטבת ועיין באג"מ (ה - קס"ז) דאפילו מוצאי יום כפור צריך החתן להתענות

III. אם רשאים להפסיק התענית של עשרה בטבת כשחל בערב שבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה

(א) **עיין במסכת עירובין** (מ"ה) דאמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבים לפני רבי עקיבא ותשעה באב שחל בערב שבת היה והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה ולא שהיה תאב לה אלא כדי להראות הלכה לתלמידים שאין צריך להשלים התענית כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ורבי יוסי אומר מתענה ומשלים והגמרא פסק ההלכה כרבי יוסי שצריך להשלים והמרדכי (ע"ב) כתב דרבינו יצחק בעל התוספות עשה מעשה רב ב' טבת שחל בע"ש וטעם לפני כניסת השבת שאע"פ שאמרו הלכה מתענה ומשלים זהו לומר שאם רצה לעשות כן רשאי אבל יותר טוב שלא להשלים התענית כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה איברא התוספות בשם רבינו חננאל כתב שרבי עקיבא באותה שנה חולה מסוכן היה ורבי יהודה לא ידע עיקר הטעם מפני מה עשה כך רבי עקיבא והשו"ע (רמ"ט - ד) פסק כר"ח וסעיתו שצריך להשלים עד צאת הכוכבים והרמ"א הביא דעת הי"א דלא ישלים אלא מיד כשיוצאים מב"ה יאכל (שהוא דעת הרא"ש והטור והמרדכי ועוד) והכריע הרמ"א דרק בתענית יחיד לא ישלים אבל בתענית ציבור ישלים עד צאת הכוכבים (שו"ת יחוד דעת ה - פ)

(ב) **לכן אלו שיש ספק אם צריכים להתענות כגון מעוברות ומיניקות** אם מרגשות חולשה קצת בודאי אינן צריכות להשלים עד צאת הכוכבים (עיין תק"ג - ה)

(ג) **אמנם עיין בבה"ל** (רמ"ט - ד"ה חס לא צסופו) שהקשה על הרמ"א אמאי לא הביא דעות המתירים שהובא בבית יוסף וגם המהרי"ל עצמו כתב דאני מחמיר להשלים ודעביד כמר עביד ואולי משום דנהגו העולם כדעת המהרי"ל והוא דעת הרוקח והראב"ה ע"ש

IV. אם נוהגים איסור תספורת ב' בטבת שחל בע"ש

(א) **עיין בפמ"ג** (ה"ב תקנ"ה - סק"י) שכתב דאפשר שיש להחמיר ב"ז בתמוז ובעשרה בטבת כמו מר"ח עד התענית והענין שם בנישואין ולכאורה ה"ה בתספורת ואפשר דתספורת יותר חמיר מנישואין (עיין באג"מ ג - ק)

(ב) **עיין באליה רבה** (תקנ"ה - ה) שכתב שאין שמחין כלל מראש חודש אב עד התענית ואפשר דה"ה י"ז בתמוז וי' בטבת וכ"כ הבה"ל בשמם וכ"כ בשו"ת פרי השדה (ד - ס"ז) דלא רצה להתיר אפילו בדיעבד החופה ב' בטבת ודברי התוספות בעירובין שהתירו רק באלמן ואלמנה אבל חופת בחור או בתולה ודאי אסור

(ג) **עיין בספר זה השלחן** (תקנ"ה) שתמה על הבה"ל (הג"ל) וכתב דלצורך מצוה כגון לגלח ב' טבת שחל להיות בע"ש אין להחמיר כלל ומשמע מדבריו שהבה"ל סבר כנגדו שדין

מר"ח עד התענית וי"ז בתמוז וי' בטבת חדא הוא ואסור בתספורת אפילו לכבוד שבת
(ד) **עייץ בשו"ת ציץ אליעזר** (ז - מ"ט - י"ח - ז) כתב דהבה"ל החמיר דוקא בדברים של שמחה כמו לישא נשים ומקח וממכר וכנין של שמחה אבל בגילוח לא עלה על דעתו בכלל להחמיר וצריך שאלת חכם

V. **אם רחיצת כל גופו בחמים מותר בעשרה בטבת - עייץ בשו"ע** (תק"ג - ז) דצומות הללו חוץ מט' באב מותרים ברחיצה ... ועייץ במ"ב (סק"ו) דבעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב וכ"כ השער הציון (סק"ח) דעכשיו אין נוהגין לרחוץ בג' צומות וכתב בפמ"ג דהיינו בחמין אבל בצונן שרי אמנם אם חל עשרה בטבת בע"ש אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת אבל בענין גילוח לא כתב להתירה או לאיסורה וצ"ע

VI. עוד דיני התענית

(א) **מי שסיים ברכת עננו בהעונה בעת צרה ולא בשומע תפלה צריך לחזור לראש** (שו"ת רבבות אפרים ז')

(ב) **אין אומרים תחנון ואבינו מלכנו** בתענית שחל ע"ש (מ"ב תר"ז - סק"ג ומג"א תק"ג - ו)

(ג) **וקורין בתורה אפילו ע"ש מנחה** (תק"ג - ג) ואין קורין מי שלא מתענה

(ד) **במקום שהותר האכילה מחמת חולי הותר לגמרי** (אכני נזר תק"מ ומועדים וזמנים זל"ה) ואין צריך להתענות כלל אפילו תענית שעות

(ה) **בליעת התרופות מותר** דאין אוכלין אותן אלא לרפואה אמנם אף שאין מברכין על מים אלא כששותה להנאתו היינו לענין ברכה דוקא מ"מ בתענית מבטל בכך את העינוי וזהו יסוד מצות צום מ"מ בהג' צומות שהאיסור קיל ויסודו מנהג בעלמא (רש"י שם י"ח:) אם מצטער שא"ל לו לבלוע התרופה יש להתיר כפי הצורך ורק במעט מים ובת"ב אין להתיר אלא אם כן שמא יחלה או מצטער ביותר (תשובות והנהגות ג - ק"ו)

(ו) **מי שמותר לו לאכול בתענית היאך יתנהג - עייץ בתשובות והנהגות** (ז - רס"ה) שהביא המנחת אלעזר דחולה שאין בו סכנה אסור לאכול בפני אחרים והטעם שהאחרים אינם מבינים שהוא חולה והם מקילים על עצמם בעבורו והביא ראיה מעירובין (מ"ח) שר"ע אכל בת"ב לפני תלמידיו רק משום שהיה מסוכן ואם לאו צריך לאכול בצנעא ויש מחלקין בין אם יש מחלה מפורסם דיש לאכול לפניהם לבין אם הוא רק חלש בגופו דאין לאכול לפניהם וגם לא יפרסם שאינו צם

VII. **התשובה היא העיקר ולא התענית - עייץ ברמב"ם** (תענית ה) דעיקר מטרת הצום כדי לפתוח דרכי התשובה ועייץ במ"ב (תקמ"ט - ח) דאין התענית אלא הכנה לתשובה ואותם האנשים שכשהם מתענים עוסקים בדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר וכ"כ הגר"ח מבריסק אם אין תשובה חסר בקיום עיקר חפצא דצום ולכן לא רצה לגזור צום עבור אחינו בני רוסיא ולא להקל באנו על כח התענית אלא להחמיר בחיוב תשובה ולפי"ז אף האנשים הפטורים מלהתענות אינם פטורים מחיוב התשובה שיש על כל הציבור ועוד הג' תעניות בזמנים אלו הם מנהג (רמז"ס ה - ה) אמנם התשובה היא מצות עשה בכל עת (תשובות והנהגות ג - ק"ד)

VIII. **לכן יש חיוב על כל אחד ואחד לקבל עליו לתקן רק דבר אחד** כמו בלימוד התורה או בתפלה או בגמילת חסדים וכדומה ורק דבר קטן שהוא בטוח שיכול לקיים ויהיה לו ולכל משפחתו ולכל קהל ישראל לזכות גדול להביא הגואל צדק במהרה בימנו

IX. **להתענות באלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו חוץ מד' תעניות יש ימים רבים שהתענו בהם ע"פ קבלת הגאונים עייץ בטור ושו"ע** (תק"פ) שכתבו בשם הבה"ג דימים שאירעו בהם צרות לאבותינו המתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב ולכן בשמונה בטבת מתענה שנכתבה התורה יונת בימי תלמי המלך וט' בטבת ג"כ מתענה אבל לא כתבו רבותינו על מה מתענה בט' י"א שמתו עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה (מ"ב סק"ג) וי"א שלידת אותו האיש ימ"ש היתה בט' טבת (פסקי תשובות תק"פ - הערה 8) ומתענה בעשרה בטבת והוא אחד מד' תעניות משום שסמך מלך בכל על ירושלים והחריבה) ועייץ בכף החיים (סק"ד) דכל

המתענה תעניתים אלו מובטח שהוא בן עוה"ב (בשם הכל בו) ועיין בכ"י שתמה על הטור וכתב דלא שמענו ולא ראינו מי שמתענה בתעניתים אלו ומ"מ כתב וראוי להתענות בהם ולכאורה הטעם דאחרי חתימת התלמוד אין ביכולת לגזור ע"כ ישראל וכמו שכתב הרא"ש (ש"ט - 3) ותמה על הגאונים שהיאך היו יכלו לחדש גזירה לענינו שלא יאמרו בתפלת שחרית בתענית משום דלמא צריך לאכול קודם גמר התענית ותפלתו שקר וגזרו לאמרו דוקא במנחה וגזירה זו היה אחר שסתם רב אשי הש"ס ואיכרא הרב המגיד (חמץ ומלא ה - 5) כתב שאין לנו לגזור מדעתנו אחר דורות הגאונים ותמה על הראב"ד (שתמה על הרמב"ם) איך יכול לגזור על סתם לישת מצה בפסח במי פירות משום חשש חמץ חשש זה לא נמצא לא בגמרא ולא בגאונים מ"מ כתב הרב המגיד דגזירות שייך אחר סיום הש"ס ורק אחר תקופת הגאונים לא שייך לגזור ונראה שאע"פ שאין יכולים לחדש גזירות מ"מ יכולים לנהוג חומרות שלא יצאו מהם מכשולות (שו"ת יביע אומר ח - 5"ט) כמו לצאת בשבת בבתי ידים (ע"ה - ל"ז) וכמו כסוי כפתור הגאז שלא יחטה בגחלים (אג"מ ח - 5"ג) וכן שעון שבת ע"י ישראל בע"ש חמור יותר מאמירה לנכרי דכ"ש דהא מה שבא מצד כחו עדיף ממה שבא מצד דבורו מ"מ אין גוזרין גזירות מעצמינו אפילו אם יש כ"ש ועיין באג"מ (ד - 5) דאסר השעון שבת מטעם בטול מצות עשה של עונג שבת דהשתמשות בשעון שבת הוא זלזול שבת ומבטל העשה של עונג שבת ע"ש וכן החשש לצאת בבתי עינים ירוקים שיש לחשוש דילמא יסירם במקום צל וישאם ד"א ברה"ר הוא משום טוב ליהדר ולא משום גזירה ולכן יכול לצאת בגשם בבתי עינים ולא חשינן דילמא יבוא להסירם

X. אם מותר ליגע במאכלים בתענית ציבור - עיין בתה"ד (קמ"ז) בשם גאון אחד דטוב ליהדר דאיכא למיגזר כמו חמץ דילמא אתי למיכל מ"מ יש לחלק דתענית אסור בכל מיני מאכל ומשתה משא"כ חמץ לכן החמיר יותר וכ"כ המג"א (תרי"ז - ח) חילוק זה ופסק הרמ"א דמותר ביוה"כ ליגע באוכלים ומשקים ליתן לקטנים והט"ז (סק"ח) כתב דשאני יוה"כ דאימת הדין עליו משא"כ חמץ בפסח וע"ז כתב הפמ"ג (מ"ז - ח) דבשאר תעניתים אסור ליגע במאכלים שלא לצורך כחמץ בפסח דאסור אף בשל עכו"ם דאין כאן ההיתר של אימת הדין וכן משמע מהמרש"ם (דעת תורה תקמ"ט - ח) וע"ש (תרי"ז - י) וכ"כ הכף החיים (תרי"ז - ג"ז) ולכן ה"ה ליגע במאכלים בתענית הוא דרך חשש ולא דרך גזירה וכן כתב המהרי"ל לאיסור ועיין במ"ב (תרי"ז - ל"ז) אבל השו"ע הרב כהמג"א ועיין בפסקי תשובות (תקמ"ט)

XI. הדחת הפה משום ריח רע במים או במי גרגור (mouthwash) - עיין במ"ב (תקס"ז - סק"ח) שהתיר במקום צער גדול אפילו בת"כ ורק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו וביוה"כ יש להחמיר ובשאר תעניתים אולי יש להקל אפילו שלא במקום צער גדול ושטיפת במי גרגור עיין במג"א (תקס"ז - ח) שכתב דבמשקים שאינם טובים מותר לשתות גם יותר מרביעית וכ"ש בפחות ובאמת הוא מאוס לבלוע

XII. תענית שעות למי שפטור מן התענית כמו יולדת חולה קטן וכדומה עיין בערוך השלחן דא"צ אומד אלא מאכילין אותם מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן וכ"כ החיי אדם מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט ולא להתענות תענית שעות ואח"כ להאכילם סעודה גדולה וע"ע בכה"ח (תקנ"ד - אות כ"ג) שכתב דיש תענית שעות לקטנים ועוד דעוברות ומיניקות בג' תעניתים שאינן מחוייבות להתענות מדינה אלא שנהגו להחמיר (רמ"א תק"ג - ח) אם קשה להן להתענות פטורין מן התענית ויש מקילים עוד בנשים בריאים משום גידול קטנים וצ"ע ואין תשלומין לתענית ציבור (תקס"ח - ח) ועיין בפסקי תשובות (תק"ג - ח)

XIII. שכח ואכל משלים תעניתו דמי שאכל שום יחזור ויאכל שום

XIX. בריקודין ובשמיעת נגינה וכלי זמר צריך להחמיר - עיין בפסקי תשובות (תק"ז - ז) מ"מ שאר תענוגים אחרים כמו אמבט שמש (sun bath) ומשחק בכדורים אין להחמיר דאף דיש אוסרים רחיצה של תענוג בתענית אמנם די בגזירה זו ואין להוסיף (מועדי ישרון דף 116 - הערה 25 בשם רב משה) וכן משמע משו"ת באר משה (ג - ט"ז) דמותר לשוט בנהר בתענית והמחמיר יחמיר וזה הכלל רחיצה סיכה נעילת מנעלים ותשמיש המטה מותרים בתעניתים אלו וכ"ש דברים אחרים אינם אסורים מדינה